

Exposició: ***Gegant per la pròpia naturalesa***

IVAM Institut València d'Art Modern
31 maig – 17 juliol 2011

Comissaris: *Wilson Lazaro i Rafael Gil*

Organitza: *Institut València d'Art Modern IVAM*

Patrocina:

El títol “Gegant per la pròpia naturalesa” és un vers extret de l'himne nacional del Brasil i que resumix de forma nítida, dos de les grans forteses brasileres: la seua extraordinària magnitud física i la potent presència de la naturalesa en tot orde de la vida quotidiana. L'exposició, que constituïx una reflexió sobre l'art actual del Brasil, reünix al voltant de setanta obres de rellevants artistes com Adriana Varejão, Bispo do Rosario, Ernesto Neto, Volpi, Guignard, Anna Maria Maiolino, Ivan Serpa, Ivens Machado, Lygia Clark, Hélio Oiticica, Marepe, Vik Muniz, José Medeiros, Artur Barrio (Premi Velázquez 2011), Cildo Meireles i Rivane Neuenschwander, entre altres.

Amb motiu de l'exposició s'ha editat un catàleg que reproduïx les obres exposades i reünix textos de Celso Amorim, Guido Mantega, Paulo Herkenhoff, Aterives Maciel, Heloisa Buarque de Hollanda, Roberto Conduru, Consuelo Císcar, Wilson Lázaro, i Rafael Gil.

Esta mostra pretén revelar una reflexió sobre l'art al Brasil, des de propostes d'art modern, passant pel contemporani i arribant a l'art actual. El Brasil és, per tant, l'eix conductor que servix per a mostrar a través d'artistes brasilers o que han residit al Brasil, els seus pensaments, les seues impressions, els seus sentiments i les seues palpitations per este país. Les obres que interpreten estes emocions comprenen una cronologia que va des dels anys 40 del segle XX fins a l'actualitat. Per a això, s'ha pres com a punt de referència, com a eix, el cor,

atenent a tres raons: per la seua clara analogia amb l'orografia del Brasil, pel seu color roig expressió de la seua intensitat i per un sentit físic generador de vida, pressentiment, com a idea de l'impuls de la creació dels artistes. Així, s'il·lustren els trets més distintius dels canvis produïts en el gegant del Brasil actual. Un país encara molt desconegut i ple de sorpreses.

El fil conductor de l'exposició és el ritme. El ritme és el moviment de creació que diferencia este país respecte d'altres. Per això inclús el propi nom de l'exposició partix d'un concepte ja que pren una frase de l'himne del Brasil per a fer d'això el discurs de la mostra. Al seguir este discurs, s'observa que el ritme està en un moviment amb notes musicals diferents, exactament igual que el mestissatge del poble que està construint este país. Un país on la naturalesa té el seu propi ritme depenent de la zona geogràfica on s'establisca. Una naturalesa invasiva. Una naturalesa que impera en la ciutat. Una naturalesa antropofàgica.

La selecció dels artistes de 'Gegant per la propia naturalesa' conforma un panorama de com ha sigut i com és la creació dels artistes brasilers en relació amb la geografia del país. Per tant, més que artistes, l'exposició planteja la creació artística brasilera com un conjunt d'obres, de peces d'art que parlen del Brasil, que senten el Brasil, que expressen el Brasil, que a través d'elles marquen el ritme que viu el Brasil. Per això, en la mostra s'establixen distints espais a través de diferents recursos que parlen del ritme:

*En **So i Forma**, es troba la instal·lació 'Mentres estem ací' d'Ernesto Net que evidencia el sentit constructiu arquitectònic i orgànic. L'artista entén l'art com un acte de caràcter sensitiu o com una pràctica de l'experiència. A més, es pot veure el vídeo de Roberto Evangelista, Mater Dolorosa – In Memoriam II, on l'artista expressa la seua visió sense idealització de l'Amazones, entés com un espai per a la supervivència, un lloc on es viu amb el drama i s'aprén amb la tragèdia, com ha arribat a afirmar el propi artista.*

*En **Ritme Samba**. S'ha volgut destacar el paper tan arrelat del festiu d'este gènere musical, principal manifestació cultural. La samba és una dansa practicada a finals del segle XIX pels esclaus alliberats, que va arribar a convertir-se a finals de la dècada dels anys 30 del segle XX en símbol de la identitat nacional brasilera. Per això es mostra, entre altres, la peça Estrela do Norte de Delson Uchôa, un dels més importants artistes estudiosos del color al Brasil i la pintura del qual constituïx una celebració del color a través d'una obra monumental, on s'aprecien les transparències, la lluminositat, les diferents textures i l'escala cromàtica.*

Així mateix, cal mencionar el curtmetratge de Cao Guimarães, filòsof, artista plàstic i cineasta, titulat Quarta-feira de cinzas, realitzat amb Rivane Neuenschwander, en el que s'explora una situació quotidiana a través d'un temps prolongat. Es tracta del moment posterior al Carnestoltes on un grup de

formigues juguen, reunixen, amaguen, arrepleguen les restes de confeti, convertint-se en una falla d'un dels majors espectacles del món.

*Les diverses religions i les cultures i ritus ancestrals es fonen en el Brasil actual. Per això es mostra esta confluència en **Ritme de Fe**, perquè la proliferació de les distintes esglésies conviu hui en dia al Brasil amb la presència constant dels ritus i tradicions procedents de l'herència africana, arribant-se inclús a fusionar de vegades. En esta mostra, la fe més que una referència a qualsevol de les religions, es presenta com una actitud.*

En este apartat, figura l'obra de la jove artista Niura Bellavinha, la principal característica del qual és la utilització, sovint, de composicions monocromàtiques, on, sovint es decanta pel roig o el blau intens. En la seua obra es veu una clara relació sensorial tant amb el barroc brasiler, com amb la pintura xinesa. En el vídeo Sabará – Mangueira utilitza com a base per a la seua investigació envasos impregnats de pigment en pols. El resultat és una obra carregada de magnetisme i misticisme, envoltada en el misteri i on permet volar als sentits fins a l'infinit.

Així mateix cal citar les dos xicotetes obres de la sèrie Africanes de Barrio, realitzades a l'oli sobre cartó, l'artista evoca la pintura ritual africana, de traç senzill i net, ornamental, ràpid i efectiu. Sens dubte, l'antecedent més clar d'estes obres es troba en l'estada de sis mesos que l'artista va realitzar a Angola en 1952. Allí Barrio va tindre l'oportunitat de descobrir la cultura africana en tota la seua vasta extensió: la simplificació de mitjans i formes, la naturalesa expressiva i concreta, el fort cromatisme i el contingut màgic, fantàstic i religiós que tot ho inunda.

D'altra banda, el descontentament del fotògraf José Medeiros (1921-1990) després de conèixer la sèrie fotogràfica realitzada pel francès Henri-Georges Clouzot sobre el ritual del Candomblé en Bahia i publicades en Paris Match el 12 de març de 1951, li va portar a realitzar a finals d'eixe mateix any un ampli reportatge gràfic sobre la cerimònia que envolta el ritu d'iniciació al Candomblé. Les fotografies les va executar en un terreiro en la perifèria de Bahia on estaven sent iniciades les tres iaôs: el terreiro d'oxossi, de la mãe-de-santo i Mãe Riso da Plataforma. Es tracta d'imatges de les etapes del ritual d'iniciació i de la festa d'eixida del medi religiós del culte afrobrasiler. En Iaôs, Candomblé, lluny de ser un document merament etnogràfic, Medeiros retrata la imatge del sagrat, un món màgic i religiós, en el que destaca l'objectivitat en l'enquadrament i en el que el cos humà funciona com a suport per al ritual.

L'admiració, el ritual i el culte al cos són característiques que s'han instal·lat, definitivament, en l'àmbit carioca. En l'obra d'Alair Gomes (1921-1992) Beach triptych, nº 25, el tema principal de la seua obra fotogràfica és la reproducció de la bellesa del cos masculí. Les seues fotografies contenen un caràcter descriptiu,

cossos girats, fragmentats, retorçuts, des de plans diversos, com si es tractaren d'escultures clàssiques.

*En este recorregut existixen, a més, **Diverses perspectives de compàs**. És a dir distints grups de sons que componen la música del Brasil. Artistes que pensen i obres que representen al gegant brasiler.*

És el cas del Mapa Mudo d'Ivens Machado, un gran cor realitzat amb cascots de vidre verd clavats sobre una superfície de formigó i que representa el mapa del Brasil. L'obra data de 1979 i va ser realitzada durant la dictadura militar. Evoca al mateix temps l'espessa vegetació brasilera i la part superior dels murs protectors de determinades vivendes, adquirint amb això un valor simbòlic de les fronteres socials i polítiques del país. Enfront de l'art tàctil, l'obra de Machado és una clara declaració de principis d'un objecte que impedis qualsevol contacte per part de l'observador.

Destaca també l'obra de Walmor Corrêa Curupira da série Unheimlich, realitzada en 2005. Curupira és un personatge diabòlic de la llegenda brasilera que sol atacar els indis en els boscos. Per això, els indis solen deixar plomes d'au, fletxes i altres coses, com una espècie d'ofrena a estos sers, perquè no els facen mal. Curupira és un persistent mite brasiler. Fins hui en dia en el nord i nord-est del país el descriuen com un ser xicotet, àgil, amb els peus girats al revés, cap rapat i, a vegades, amb un únic ull, desproveït de sexe i sense cap orifici. És el senyor de la caça, de la vegetació i protector dels boscos. Curupira és, en definitiva, un ser fantàstic. Esta peça destaca per la precisió i el rigor que empra en cada un dels detalls, eliminant el fons i utilitzant quasi exclusivament el pla frontal.

*D'altra banda, les diferències econòmiques i socials d'este gran país encara són prou extremes i, encara que la classe mitjana comença a créixer entre el conjunt de la població, inclús representa a un segment molt xicotet respecte del total dels brasilers. Les fortes desigualtats socials, econòmiques i culturals dibuixen distintes societats dins d'un territori comú. Açò evidencia un **Descompassament social**, on els ritmes són molt distints entre la ciutat i el camp, entre el nord i el sud, entre el centre i la perifèria.*

Per això, potser, alguns artistes s'inclinen per dur a terme obres que inspiren una altra realitat, que traslladen a l'espectador més enllà de l'espai real en què viuen, generant fantasia, invitant a somiar. Els tres collages de Rivane Neuenschwander sobre As mil e uma noites possíveis (43, 45 i 49) són bona mostra d'això. L'artista utilitza varietat de materials, mètodes i estratègies per a presentar el seu treball. Cada collage és una constel·lació de confeti, confeccionat amb fulls de llibres de Les mil i una nits que recopila contes àrabs de l'Orient Mitjà medieval, i que col·loca sobre un fons negre. Neuenschwander investiga sobre l'astronomia com a disciplina científica que se centra en els objectes celestials i en els fenòmens extraterrenals. L'artista s'inspira en la

naturalesa per a crear els seus treballs i explora els fenòmens de la mateixa, construint, amb això la narrativa conceptual brasileira. Crea una sèrie de relacions orgàniques en què intervenen temes com la naturalesa, el llenguatge, la temporalitat i la poesia.

*I potser perquè la realitat brasilera inspira la necessitat de crear i fomentar la il·lusió, de fomentar els somnis i descobrir l'esperança, fa falta promoure un **Vent de canvi**, que recree les experiències personals, que genere el desenvolupament de la fantasia, que faci possible la utopia.*

*En este sentit resulta molt il·lustratiu el vídeo *Meu mundo teu* d'Alexandre Siqueira. Narra la història d'amor entre dos adolescents, Jefferson i Tayana, que viuen separats per les vores del riu Amazonas. La magnitud de la naturalesa brasilera s'interposa entre els dos. La seua investigació no està en les imatges, sinó en la història que conta i en el procés de construcció del seu treball. Es tracta d'un relat ple d'afecte, emocions i quimeres.*

*Un poc paregut al que ocorre en l'obra dels grafeters *Os Gêmeos*, Pavão misterioso, inspirada en l'obra de José Camelo de Melo Rezende, *Romance do Pavão Misterioso*. Este romanç va ser escrit a finals dels anys 20 del segle passat. Es tracta d'una història d'amor i heroisme.*

*La mostra conclou abordant un altre dels trets que caracteritza a la cultura brasilera, que li ha donat dimensió internacional i que ha projectat el país com referent mundial, la seua arquitectura. Una arquitectura del gest que ha vingut marcada per l'obra de mestres com Oscar Niemeyer o per Lluci Costa (1902-1998). Construccions que es singularitzen per la seua forma de concebre la línia, el volum i l'espai, que es distingixen per un traç net, elegant i senzill. És el **Gest del ritme**, un impuls de l'ànim.*

Molts artistes han percebut esta importància del gest i l'han traslladat a la seua obra. Este és el cas de Pedro Varela qui en el seu site específic presenta la seua interpretació d'una ciutat. L'obra de Varela invita a l'espectador a entrar en la seua ciutat, i que es genere un pensament crític en relació als espais urbans contemporanis. El buit remet a la pintura de paisatge oriental, especialment aquelles realitzades pels monjos budistes com un camí per a adquirir un grau de contemplació més elevada. L'artista crea una atmosfera diferent de les ciutats actuals. És una ciutat pensada, imaginada, irreal. Representa el somni de ciutat.

A través de les distintes propostes artístiques ressenyades anteriorment es descobreixen els principals trets de de l'art brasiler actual. Guiat per un ritme irregular, amb sons disperss i amb sons asimètrics. Però, indubtablement, ple de sorpreses, suggeriments i audàcia.